

A tehetségről – kicsit másképp

A kreatív tehetség meghatározásának legismertebb elmélete Renzulli (1978) nevéhez fűződik. A tehetségre jellemző viselkedés a három alapvető tulajdonságcsoporthoz feletti képesség, feladatalkötelezettség és kreativitás-egységét mutatja. A tehetséges gyerekek azok, akik képesek ezeket integrálni és alkalmazni. Mönks (1992) módosította Renzulli modelljét, és a környezetet is feltüntette rajta, mivel az a tehetség kibontakozásának alapfeltételeihez tartozik. A család, az iskola és a társak fontos tényezőkként jelennek meg. A család értéket ad, a tanár kapukat nyit, a társak pedig katalizátorként hatnak.

Sokszor a gyermek nem tud kiteljesedni, nem tud a tehetsége kifejlődni, mert a körülményei, a helyzete, a körülötte lévő problémák nem engedik. Nem minden gyermek tud eljutni elit iskolákba, a család anyagi helyzete sem engedheti meg, hogy minden fejlesztést megkapjon, amire szüksége lenne. A tehetséges gyermekek sérülékenyebbek, mint társaik. A másság, az erős akarat, új, szokatlan elképzelések könnyen perifériára szoríthatják őket. Ebben az írásban azokat a területeket tekintem át, amik problémákat okozhatnak, hiszen a cél az, hogy minél kevesebb rejtett kincs vesszen el.

A tehetséges gyermek jellemzői

Gyerekeknél tehetség-ígéretről, tehetségre utaló jegyekről beszélhetünk, amely leggyakrabban azt jelenti, hogy az adott gyerek egy vagy több területen az átlagnál jobban, hatékonyabban fejleszhető, és így a későbbiekben kiváló teljesítmény várható el tőle. Az, hogy ez az ígért valóra válik-e vagy sem, az a környezettől (családtól, iskolától) is függ.

Marland szerint azok a gyerekek tehetségesek általánosan vagy specifikusan, akik kiemelkedő képességeik révén magas teljesítmény elérésére képesek a következő területek bármelyikén:

- általános intellektuális képesség
- specifikus iskolai alkalmasság
- kreatív vagy produktív gondolkodás
- vezetői képesség
- zene és képzőművészet
- pszichomotoros képesség

A tehetséges gyermekek nem egyformák, mégis akadnak közös jellemzőik:

- ingerekkel szemben nyitottak
- pozitív de reális énképpel rendelkeznek
- határozott énképük, erős identitás érzésük népszerűtlenné teheti őket
- bizarr, szokatlan viselkedésük van
- szociális viselkedésük, ítéleteik függetlenek
-

Diszinkrónia – egyenletlen fejlődés

A kiemelkedően tehetséges gyerekek esetében jelentős különbség van a magas intellektuális képesség és az élet gyakorlati dolgaiban való jártasság között, a kiegyensúlyozatlan fejlődés

megmutatkozik az intellektuális az érzelmi és a motoros fejlődés terén is. Ezek a gyerekek gyakran a kortársaiknál előbb tanulnak meg beszélni és járni és már az iskola megkezdése előtt olvasnak, de az írással gyakran nehézségeik adódnak, mert a finommotorikus fejlődésük elmaradottabb. A szociális kapcsolataik és eltérőek a „normál” gyerekekétől, általában idősebb, intellektuálisan értettebb gyerekekkel barátkoznak vagy többnyire egyedül tevékenykednek. Gyakran az osztályban is elszigetelődnek, érdemes iskolán kívüli elfoglaltságra, érdeklődési körüknek megfelelő szakkörre irányítani őket, ahol alkalmuk van hasonló érdeklődésű és intellektuális fejlettségű gyerekekkel megismerkedni.

Családi kapcsolatok

A tehetséges gyerekek sokszor épp különleges képességeik miatt válnak szüleik számára nehezen kezelhetővé. A szülő számára egyszerűbb, ha a gyerek szófogadó, kedves, tisztelettudó, a tehetséges gyerekekre viszont a nyugtalanság, kíváncsiság jellemző, amit a szülők, és a pedagógusok is, engedetlenségnek élnek meg, a fegyelmezéssel pedig épp azt nyomják el bennük, ami a legreményteljesebb. A tehetség tanácsadás fontos lépése a családi interakciós minták feltérképezése és megértése.

A tehetséges gyermek és az átlagos képességű testvér szintén feszültségforrás lehet a családban. A szülőknek törekedni kell arra, hogy egyiküket se részesítsék előnyben, illetve mindkét gyermek teljesítményét külön-külön értékeljék, ne egymáséhoz, hanem a saját képességeikhez viszonyítva. A rivalizálás oka lehet a szülő figyelméért vagy az anyagi források megszerzéséért folyó vetélkedés, ez azzal küszöbölhető ki, ha mindkét gyermek számára biztosítják az optimális feltételeket.

A tehetséges gyerek igazi kihívást jelent a tanároknak, hiszen az iskolarendszer a konform viselkedést preferálja. Gyakori, hogy a tanárok igyekeznek nem észrevenni vagy elhárítani, hiszen nemcsak arról van szó, hogy az ilyen gyerek egy-egy részterületen többet tud nevelőjénél, hanem arról is, hogy gondolkodása gyorsabb, logikusabb, kritikus, zavarba ejtő kérdéseket tesz fel, gondolkodása leágazásaival, állandó aktivitásával, humorával zavarja az óra menetét, ugyanakkor személyisége mégis gyermeki, szüksége van nevelésre, szüksége van arra, hogy megtanulja lehetőségeit teljesítménybe fordítani.

Teljesítménykényszer

Társadalmunk pragmatikus és teljesítményorientált, és ez a teljesítménykényszer negatívan hat a tehetséges gyerekek személyiségére. Meg kell tanulniuk, hogy a siker erőfeszítéseket igényel és azt is, hogy nem lehet mindig mindenben elsőnek lenni.

Fontos a teljesítmény, feltéve, ha nem aköré szerveződik minden. A versengés ösztönzően hat, de csak abban az esetben, ha sikerül megtalálni az optimális mértéket, hiszen a túl sok stressz neurotikus tünetekhez (körömrágás, ágybavizelés, hasfájás, rémálmok) vezethet. A szülőknek és a pedagógusoknak meg kell próbálniuk azonosítani a stresszorokat és csökkenteni, illetve levezetni, a pihenés, a szabadidő, a megértő környezet és a humor ebben sokat segíthet.

Alulteljesítés

A tehetséges gyerekek gyakran alulteljesítenek az iskolában. Figyelmetlenné válnak, unatkoznak, az egyszerű feladatok nem kötik le őket és ezek megoldásában felületesekek.

Segítséget a belső differenciálás nyújthat, a külön feladatok adása. A szülők akár maguk is kezdeményezhetnek programokat, minitanfolyamokat indíthatnak, gazdagító tevékenységet szervezhetnek vagy ismeretterjesztő tevékenységet végezhetnek.

A negatív Pygmalion-hatás lehet belső és külső. A tehetséges gyerek sokszor nehezen képes arra, hogy elfogadja a kortársait meghaladó tehetségét, próbál alkalmazkodni az adott szociális normákhoz, legátolva ezzel képességeit, ami alulteljesítéshez vezet, tehát a tényleges teljesítmény a lehetséges teljesítmény alatt van. Meg kell találni az alulteljesítés kiinduló okait, az önkorlátozó hiedelmeket, és ezek átértékelésével kialakul egy új, tiszta érzelmi állapot. Kevesebb lesz a konfliktus a környezetével, szüleivel, a pedagógusokkal, javul az önértékelés és az önbizalom.

Az alulteljesítés több tényező együttes hatására alakul ki, szerepet játszanak benne fizikai, szociológiai, gazdasági és pszichológiai okok. A családnak és a pedagógusnak kiemelt szerepe van a teljesítmény alakulásában, hiszen a megfelelő időben és helyen kapott érzelmi megerősítés, valamint a kedvező tanulási feltételek elősegítik a tehetség kibontakozását.

Társas kapcsolatok

Az intellektuális képességek önmagukban nem elegendőek a sikeres életszervezéshez, a szociális ügyesség vagy a társas kapcsolatok hiánya veszélyt jelenthet a deviáns magatartásformák, depresszió, szorongás, esetleg különböző dependenciák tekintetében.

Sok tehetséges tanuló a serdülőkorban nagyon magányos, kortársaik ferde szemmel néznek rájuk („könyvmoly”, „okostojás”, „agytrösz”) Ha abban a szerencsés helyzetben van., hogy a tehetsége vonzó külsővel párosul, akkor ezáltal kivívhatja a kortársak elismerését vagy megtanulhatja, hogy kell játszania az átlagos tanulót anélkül, hogy a teljesítőképességét elvesztené. Sokat segíthet egy egykorú, azonos érdeklődésű tehetséges gyerekekből összeállított csoport.

Tanulási zavarok

A tanulási zavarokkal küzdő gyerekek magas szinten rendelkeznek olyan tulajdonságokkal, amelyek szükségesek az alkotó gondolkodáshoz. Ez nem azt jelenti, hogy a tanulási zavaros gyerekekből lesznek a zsenik, hiszen sok egyéb tényező játszik szerepet a tehetség kialakulásában, de új lehetőségeket jelenthetnek, ha megtaláljuk fejlesztésükhöz a megfelelő módszereket. A tehetséggondozáshoz tartozik azoknak a gyerekeknek a fejlesztése is, akik nem az iskolai követelményeknek megfelelő képességekkel, illetve motivációkkal rendelkeznek.

Az oktatási rendszer a verbalításra, a bal agyféltekés funkciók fejlesztésére irányul. Kifejezetten hátrányban vannak az iskolában azok a gyerekek, akik nem verbális hangsúlyú kulturális háttérből érkeznek, illetve akiknél a jobb agyféltekéhez kötött képességek hangsúlyosabbak.

Számos híres ember életrajzában közös vonás, hogy részképesség zavarokkal küzdöttek vagy egyenesen kimaradtak az iskolából.

Közismert, hogy Albert Einstein 4 éves koráig egyáltalán nem beszélt. Édesanyja megtanította énekelni, és az éneken keresztül tanult meg beszélni. Középiskolában még bukdácsolt, 26 évesen pedig Nobel-díjat nyert. Edison, Nietzsche, da Vinci szintén későn kezdett beszélni.

Flaubert és Yeats diszlexiások voltak, Schubert, Petőfi, Illyés Gyula és Weöres Sándor pedig matematikából bukott meg. Bernard Shaw gyenge volt helyesírásból, Tolsztoj tanulási gondokkal küszködött, Szentgyörgyi Albertet a tanárai „nehézfűnek” tartották, Edgar Allen Poe-t pedig alkalmatlanság miatt eltanácsolták az iskolából. Benoit Mandelbrot az IBM kutatója, a fraktál geometria kidolgozója mai napig sem tudja az ABC-t és az alap matematikát - nem véletlen, hogy kitalált valami mást.

A tanulási zavarokkal küzdő tehetséges gyerekek azonosítása jellemzőik ismerete és megfelelő szűrési eljárások hiányában igen nehéz, többnyire személyiség- vagy viselkedésproblémák miatt kerül sor pszichológiai vizsgálatra. Képességeik és teljesítményeik között nagy eltérés tapasztalható, munkájuk inkonzisztens, nagyon különböző szinten teljesíthetnek a különböző tantárgyakban.

Fejlesztésükhöz ugyanazok a módszerek ajánlottak, amelyeket általában tehetséggondozó programként használnak, a holisztikus megközelítés, multidiszciplináris, a tudomány és tantárgyterületek határait átlépő foglalkozások a legmegfelelőbbek. A szintézist kívánó tevékenységek és absztrakt fogalmakkal gondolkodás, elvonatkoztatás jó kiindulási terep a tehetségnek. A motivációt serkenti, ha odafigyelünk arra, hogy a gyermek milyen tevékenységekben leli örömét, a kompetenciák az erősségeikre koncentrálva fejleszthetők.

A problémák megelőzésének lehetőségei

- szülőtréningek, szülőklubok
- pedagógusok képzése
- rugalmasság a környezet részéről (család, iskola, kortársak)
- nyári táborok, iskolán kívüli foglalkozások
- gazdagító programok
- pályaválasztási tanácsadás
-

A tehetség akkor bontakozhat ki, ha felismerik. Rendkívül fontos a családi otthon szerepe, különösen a korai tehetségfejlődés szempontjából, de legalább ilyen fontos, hogy a későbbiekben az iskola segíti vagy hátráltatja-e a tehetség fejlődését, megtanítja-e a szükséges kooperációra vagy a magányosság, esetleg a deviancia felé szorítja, tudja-e kompenzálni a környezeti hátrányokat, vagy a meglévő különbségeket erősíti föl. Az állandó kudarcélmény szembefordíthatja a tehetséges gyermeket az iskolával, a tanulással, negatív önértékeléshez vezethet. Esetleg csak később, felnőttkorában, kilépve az iskola uniformizáló keretei közül derül fény arra, hogy a korábban gyengén teljesítő gyermek egyéni látásmódjával, kreatív gondolkodásával egy más típusú követelménynek kiválóan képes megfelelni.

Ezek a kockázatok elkerülhetőek, ha a tehetséges gyerekeket megfelelően fejlesztik, támogatják és mindig szem előtt tartják, hogy ők elsősorban gyerekek, akiknek ugyanúgy élvezniük kell ezt, mint minden más gyereknek.

